

6. Ожегов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю. Шведовой. – 17-е изд., стереотип. – М. : Русский язык, 1985. – 797 с.
7. Падун Н. О. Особливості форм інтегрованого навчання у сучасній школі / Н. О. Падун, Н. Й. Андріїв // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 1. – С. 79-82.
8. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.
9. Сподін Л. А. Педагогічні умови формування професійної спрямованості особистості студентів вищих аграрних закладів освіти : дис. ... канд. пед. наук : 10.00.04. / Л. А. Сподін. – К., 2001. – 228 с.
10. Терещенко В. А. Формування психологічної готовності майбутніх учителів до інтерактивної взаємодії з учнями : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Терещенко Вікторія Анатоліївна. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 238 с.
11. Якименко С. І. Підготовка майбутнього вчителя до громадського виховання учнів початкової школи : монографія / С. І. Якименко, І. В. Щербак. – К. : Видавничий Дім "Слово", 2011. – 240 с.

Анотація

У статті розкрито різні підходи до трактування дефініцій "інтеграція" та "умова"; з'ясовано зміст поняття "педагогічна умова" з урахуванням окресленої теми дослідження. Виділено та обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації інтегративного підходу у навчанні, які є ефективними у використанні та позитивно впливають на педагогічний процес.

Аннотация

В статье раскрыто различные подходы к трактовке дефиниций "интеграция" и "условие"; выяснено содержание понятия "педагогическое условие" с учетом обозначенной теме исследования. Выделены и обоснованы педагогические условия подготовки будущих учителей начальных классов к реализации интегративного подхода в обучении, которые являются эффективными в использовании и положительно влияют на педагогический процесс.

Summary

The article deals with different approaches to interpreting the definitions of "integration" and "condition", clarified the meaning of "pedagogical condition" subject to the designated topic of research. Highlight and grounded pedagogical conditions for training of primary school teachers to implement an integrative approach to learning that are effective to use, and positively influence the educational process.

Ключові слова: інтеграція, умова, педагогічна умова, інтегрований урок.

Ключевые слова: интеграция, условие, педагогическое условие, интегрированный урок.

Key words: integration, condition pedagogical condition, integrated lesson.

Подано до редакції 05.10.13.

Рекомендовано до друку канд. пед. наук, доц. Єнгалічевою І.В.

УДК 373.2+378+378.147+372.461

© 2013

Княжева І.А.

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ "ДОШКІЛЬНА ОСВІТА"

Постановка проблеми у загальному вигляді... Потреба суспільства у громадянах, що здатні до активної самореалізації в умовах постійно і швидко змінюваних соціальних обставин, актуалізує проблему розвитку творчої особистості. Вирішення цієї проблеми значною мірою пов'язане з якістю підготовки майбутніх викладачів вищої освіти. Її суттєвим показником виступає розвиток їхньої методичної культури, вихідною умовою якого є педагогічна діагностика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблемі діагностики педагогічних явищ і процесів присвячені роботи В.П.Андрущенко, В.І.Бондаря, О.І.Гури, Е.Е.Карпової, Н.В.Кузьміної, Л.М.Мітіної, С.О.Сисоєвої, В.О.Сластьоніна, Ю.Г.Фокіна та багатьох інших учених.

Педагогічна діагностика розглядається як система певних технологій, процедур, засобів, методів і методик, що використовуються для пізнання стану об'єктів (суб'єктів) навчання з метою встановлення ознак, що характеризують нормальний або з відхиленням від стандарту перебіг педагогічного процесу [2].

Вивченню особливостей прояву феноменів методичної сфери професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів присвятили свої дослідження О.А.Абдуліна, К.Б.Абраменко, І.М.Артемьєва, А.П.Карачевцева, О.Е.Коваленко, Т.Е.Кочарян, Н.В.Морзе, О.С.Падалка, С.А.Пятаєва, Л.Ф.Спірін, Л.Г.Таланова, Н.Г.Тарасенко, О.А.Тімакіна, В.Д.Шарко та ін., проте зазначені дослідження не стосуються проблем розвитку методичної культури майбутніх викладачів спеціальності "Дошкільна освіта". Аналіз наукової літератури засвідчує, що до сьогодні недостатньо досліджена проблема діагностики рівнів розвитку зазначеного феномену.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає в розкритті діагностичного інструментарію визначення рівнів розвитку методичної культури майбутніх викладачів спеціальності "Дошкільна освіта".

Виклад основного матеріалу дослідження... Методичну культуру майбутнього викладача розуміємо як системне динамічне особистісне утворення, що має здатність до самоорганізації і виявляє себе як інтегральна

єдність компонентів (когнітивного, діяльнісно-організаційного, рефлексивно-оцінного, ціннісно-мотиваційного). Діагностичний інструментарій для визначення рівнів її розвитку містив методи діагностики, що дозволяли проводити дослідження за кожним з означених компонентів та їх показників. Він включав як авторські методики, необхідність розробки яких викликана відсутністю адекватних предмету дослідження діагностичних засобів, так і відомі апробовані, такі, що довели свою ефективність методики вітчизняних і зарубіжних авторів.

Оцінювання показників кожного з компонентів методичної культури відбувалося за параметрами: достатній, середній, низький. Накопичений емпіричний досвід, пов'язаний з аналізом динаміки компонентів методичної культури та їх показників, дозволив стверджувати про достатність такого тривіневого оцінювання для здійснення об'єктивного аналізу емпіричних даних. Вибір 3-членної шкали параметрів також зумовлений об'ємом вибірки, адже за даними статистики чим довша шкала, тим вище коефіцієнт варіації і тим більше має бути об'єм вибірки [1, с. 124].

Розробляючи методики діагностики когнітивного компоненту методичної культури майбутнього викладача, виходили з аналізу змісту навчальних дисциплін педагогічного і методичного циклу ("Вступ до спеціальності", "Загальна педагогіка", "Дошкільна педагогіка", "Основи наукових досліджень", "Основи педагогічної майстерності", тощо, фахових методик – за навчальним планом бакалавріату напряму підготовки "Дошкільна освіта"), їхнього тезаурусу, а також завдань підготовки майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури. Це передбачало виділення "змістового ядра", яке і було покладено в основу методик для діагностики показників означеного компоненту методичної культури.

Для діагностики першого показника когнітивного компоненту методичної культури – володіння і розуміння професійної мови – розроблений опитувальник "Засвоєння професійної термінології", побудований на самооцінці респондентів своїх знань. Відібраний за допомогою аналізу підручників з педагогічних дисциплін педагогічний тезаурус містив 53 педагогічних терміна. З метою селекції змістового ядра педагогічного тезаурусу, був застосований метод контент аналізу. Основними об'єктами контент-аналізу було обрано робочі навчальні програми педагогічних дисциплін. Основною одиницею аналізу вибрано частоту (інтенсивність) появи в тексті кожної з номенклатурних одиниць (педагогічних термінів). Процедура збору первинної інформації включала підрахунок означених одиниць у текстах робочих програм. Отримані дані фіксувалися в аналітичній таблиці. За результатами контент-аналізу робочих навчальних програм педагогічних дисциплін відібрано 24 терміна, частотність вживання яких була найбільшою. Оскільки, на жаль, до їх числа не увійшли такі поняття, як педагогічна культура і методична культура, вони були включені до цього переліку як такі, що не лише відповідають завданням започаткованого дослідження, а й той факт, що їх включення до навчальних програм і, відповідно, змісту педагогічних дисциплін, відповідає культурологічній парадигмі сучасної освіти.

Отже, опитувальник містив перелік відібраних 26 ключових педагогічних понять (виховання, діяльність, зміст освіти, знання, методична культура, методологія, метод навчання, навички, освіта, особистість, педагогіка, педагогічна культура, педагогічна технологія, розвиток, уміння, формування тощо). Завдання для майбутніх викладачів полягало в самооцінці усвідомлення кожного з представлених в опитувальнику понять за наданою шкалою ("можу пояснити сутність поняття", "маю певні уявлення про сутність поняття", "не розумію сутності поняття"). Оцінювання отриманих результатів здійснено за сумою балів, що одержали магістранти при самооцінці (за розробленою шкалою).

Розуміючи, що методики, побудовані на самооцінці, як реалізації особистістю своїх знань про себе, не завжди дають можливість одержати достовірну інформацію про досліджуване явище, вірогідність отриманих даних забезпечували завдяки використанню паралельних методик. У них або повторювалися певні завдання, або вони були представлені по-іншому, проте давали змогу отримати інформацію про те ж саме явище. Так, дані самооцінки майбутніми магістрантами володіння професійною мовою були доповнені інформацією, отриманою завдяки виконанню ними тестового завдання. Отримані результати піддавалися критеріально-орієнтованій інтерпретації, коли висновок вибудовується уздовж логічного ланцюжка: завдання → відповіді → висновки про їх відповідність заданому критерію.

Щоб отримати значення певного показника за декількома методиками, вираховували середнє арифметичне добутих значень за формулою:

$$P_j = \frac{\sum_i^n M_i}{n}, \text{ де}$$

M_i – значення -ої методики;

n – кількість застосованих методик для розрахунку показника.

Опитувальник "Самооцінка сформованості базових методико-педагогічних знань і умінь" містить дві частини. Для діагностики другого показника когнітивного компоненту – "сформованість базових методико-педагогічних знань" використано першу частину опитувальника, що складається з 15 тверджень, наприклад: "Знаю основні дидактичні принципи", "Знаю форми організації навчання", "Усвідомлюю від чого залежить

побудова змісту навчання”, “Розумію сутність особистісно-орієнтованої моделі взаємодії та спілкування”, “Знаю основні методи і прийоми організації навчального процесу”, “Знаю принципи побудови традиційних педагогічних технологій”, “Знаю принципи побудови інноваційних педагогічних технологій”, “Знаю як аналізувати навчальні заняття та визначати їх ефективність” тощо. За наданою шкалою майбутні викладачі мали оцінити свої знання.

Контрольна робота – наступна діагностична методика для визначення рівня сформованості означеного показника, містила тридцять варіантів контрольних завдань, що розкривають сутність професійної діяльності викладача педагогічних дисциплін вищої школи. Вони представлені за чотирма рівнями складності. Так, два перші запитання кожного варіанта є мінімумом, без якого студент не зможе рухатися далі у виконанні завдань кожного з варіантів. Це мінімальний рівень загальних вимог, що задається у вигляді тестових завдань на розпізнавання і питань репродуктивного характеру. Третє запитання кожного варіанта має реконструктивний характер і передбачає уміння застосовувати набуті теоретичні знання для рішення практичних завдань. Четверте завдання вимагає від магістрантів прояву творчості. Кожне завдання варіанту виступає як підготовча вправа, етап виконання подальшого завдання. Майбутній викладач має змогу самостійно обирати частини-порції варіанту контрольної роботи, які він може виконати сьогодні, самостійно визначати, на якому рівні він засвоїв навчальний матеріал.

З метою з'ясування наявних уявлень майбутніх викладачів про сутність методичної культури (третій показник когнітивного компоненту), її особливості, структуру і перспективи розвитку, був розроблений відповідний опитувальник. Оцінка отриманих результатів здійснювалася за поданим ключем у балах.

Значення кожного з компонентів методичної культури знаходилось обчисленням середнього арифметичного за трьома відповідними показниками за формулою:

$$K_i = \frac{\sum_{j=1}^3 P_j}{3}, \text{ де}$$

K_i – компонент методичної культури (когнітивний, діяльнісно-організаційний, рефлексивно-оцінний, ціннісно-мотиваційний);

P_j – значення певного показника відповідного компоненту.

Для діагностики рівнів розвитку першого показника діяльнісно-організаційного компоненту методичної культури – організаційних здібностей застосовано методику “Експрес діагностика організаційних здібностей” [6, с. 272–273]. Вибір цієї методики зумовлений можливістю виявлення рівнів організаційних здібностей.

Для розробки методики діагностики наступного показника діяльнісно-організаційного компоненту методичної культури майбутнього викладача – сформованість умінь, необхідних для аналізу, відбору, запровадження й авторизації традиційних та інноваційних методик і технологій викладання педагогічних дисциплін – здійснили аналіз таких умінь для відбору їх базового “ядра”. Його склад був зумовлений тим, що в основі всіх відомих класифікацій методичних умінь покладено уявлення про те, що вказані методичні феномени є складниками методичної системи, класичними компонентами якої є мета освіти, її зміст, організаційні форми, засоби і методи навчання та його результат. Виходячи з цього була розроблена друга частина опитувальника “Самооцінка сформованості базових методико-педагогічних знань і умінь” (пункти 16-31). Для більшої об'єктивізації одержаних результатів був використаний прогностичний метод експертних оцінок з проведенням інтуїтивно-логічного аналізу проблеми, результатом якого є кількісне судження (оцінка в балах) з подальшою формальною обробкою результатів. Незалежними експертами виступали провідні викладачі вищого навчального закладу, які працювали з магістрантами, здійснювали керівництво викладацькою практикою. Оцінка умінь проводилася за розробленими в описаному вище опитувальнику позиціями з використанням його шкали оцінювання. Одержані результати узагальнювалися і піддавалися обробці статистичними методами (знаходилися середні показники статистичної сукупності).

Для перевірки особливостей прояву третього показника діяльнісно-організаційного компонента методичної культури (досвіду створення артефактів, методичних продуктів) було здійснено аналіз продуктів методичної діяльності майбутніх викладачів, а – саме розроблених ними конспектів лекційних занять з курсу “Дошкільна педагогіка”.

Система оцінювання цього завдання відбувалася за такою шкалою:

- 3 бали – отримали магістранти, які розробили зручний для використання, охайно оформлений конспект, в якому мета і завдання відповідають темі та змісту заняття; інформація впорядкована відповідно до його теми і плану; виділене головне у відбраному матеріалі, який ілюстровано прикладами з практики дошкільної освіти, пов'язано з майбутньою професією студентів з урахуванням їхнього досвіду та підготовленості, доповнено матеріалом, що напевне зацікавить; запроєктовано логіку викладання навчальної інформації; визначено найбільш раціональні форми організації навчання; дібрано продуктивні методи опрацювання навчального матеріалу в аудиторії; заплановано застосування інноваційних освітніх технологій; передбачено використання методів активізації навчальної діяльності студентів; заплановано використання оптимальних методів закріплення

і перевірки їхніх навчальних досягнень; сформульовано адекватні навчальним завданням проблемні запитання; заплановано раціональне використання навчального часу;

- 2 бали – отримали магістранти, які відповідно до сучасних вимог акуратно оформили конспект, в якому мета і завдання відповідають темі та змісту заняття; інформація впорядкована, проте не завжди логічно пов'язана між собою; виділене головне у відібраному матеріалі, який, однак не ілюстрований прикладами з практики дошкільної освіти; запропоновані форми організації навчання одноманітні, проте відповідають змісту заняття; заплановано застосування традиційних освітніх технологій; передбачено використання методів активізації навчальної діяльності студентів, заплановано використання методів закріплення і перевірки їхніх навчальних досягнень; первинне закріплення нового матеріалу не заплановано; заплановано використання навчального часу прийнятне, проте може бути поліпшене;

- 1 бал – отримали магістранти, які розробили не зручний для використання конспект, оформлення якого не відповідає сучасним вимогам; сформульовані мета і завдання не розкривають тему і зміст заняття, або взагалі не відповідають їм; інформація подана за принципом звичайної копії, фрагментарна і неупорядкована, та (або) повторює матеріал підручника; здійснена спроба виділити головне у відібраному матеріалі не підкріплена достатньою аргументацією щодо його можливого використання у практиці дошкільної освіти; запропоновані форми організації навчання одноманітні; заплановано застосування традиційних методів навчання; методів активізації навчальної діяльності студентів не передбачено; первинне закріплення нового матеріалу не заплановано; запропоноване використання навчального часу потребує коректування.

Для визначення спрямованості особистості майбутнього викладача як першого показника ціннісно-мотиваційного компоненту методичної культури була використана стандартизована методика – орієнтаційна анкета Б.Басса. Вибір цієї методики був зумовлений можливістю виявити такі види спрямованості особистості як-от: спрямованість на себе, спрямованість на спілкування і спрямованість на справу.

Для визначення особливостей розвитку професійно-педагогічної мотивації були використані взаємодоповнюючі адаптована автором стандартизована методика “Самооцінка професійно-педагогічної мотивації” [6] і методика К.Замфір у модифікації А.О.Реана [4, с. 280-283].

Розробляючи діагностичний інструментарій для визначення рівня розвитку наступного показника ціннісно-мотиваційного компоненту – ціннісної орієнтації майбутніх викладачів на методичну діяльність – виходили з положення аксіології про те, що цінності, на відміну від норм, передбачають вибір, і тому саме в ситуаціях вибору найбільш виразно проявляються характеристики, пов'язані з даним компонентом методичної культури. В ньому висвітлюється усвідомлені уявлення майбутніх викладачів про соціальну й особистісну значимість методичної діяльності, бажання її здійснювати, адже цінності є основою вибору власних дій. Для діагностування рівня розвитку даного показника була розроблена анкета “Цінність методичної діяльності”.

Результати анкетування щодо визначення означеного показника доцільно аналізувати разом із результатами, отриманими завдяки застосуванню наступної діагностичної методики – опитувальника “Ціннісна орієнтація на методичну діяльність”. Він включав чотири запитання безпосередньо пов'язані з виконанням домашніх завдань щодо створення методичних продуктів. Вони визначали ставлення майбутніх викладачів до таких завдань, розуміння їх значення, можливі проблеми при виконанні.

Для діагностики розвитку рефлексивності як першого показника рефлексивно-оцінного компоненту методичної культури призначена методика А.В.Карпова, В.В.Пономарьової [3]. Її вибір зумовлений можливістю виявлення рівнів розвитку рефлексивності.

Зауважимо, що діагностика здатності майбутніх викладачів до оцінки і самооцінки продуктів методичної діяльності проводилася завдяки використанню розроблених нами схеми аналізу навчального заняття і методики самоаналізу проведення навчального заняття.

Аналіз і самоаналіз навчального заняття як суттєвої одиниці педагогічного процесу є важливим завданням, одним із видів методичної діяльності майбутнього викладача. Як відомо аналіз (від грецького analysis — розкладання, розчленування) представляє собою взаємопов'язані й взаємозумовлені методи вивчення певних явищ, процесів, дій, наслідків, у результаті яких відбувається виділення в досліджуваному явищі певних частин, елементів з наступним їх розглядом як окремих частин одного цілого. Педагогічний аналіз поєднує в собі функції керування, контролю і координації. Він спрямований на вивчення фактичного стану справи, феномену, явища, обґрунтованості застосування різноманітних засобів, методів і прийомів для досягнення намечених цілей і завдань, на об'єктивну оцінку результатів педагогічного процесу та з'ясування можливостей переводу досліджуваного явища в якісно новий стан.

Аналіз навчального заняття представляє собою систему правил і операцій, необхідних для вивчення процесу здійснювання навчального заняття, його ефективності та причин, що впливають на його результативність. Відзначимо, що аналіз навчального заняття передбачає його комплексний розгляд, де його різноманітні аспекти тісно пов'язані, а виділення одного з них носить умовний характер. Виходячи з цього й були розроблені схеми аналізу і самоаналізу навчального заняття.

Критеріями оцінювання результатів виступили об'єктивність, повнота і критичність. Об'єктивність визначено через кількість співпадань самооцінки кожного параметру й оцінок, наданих незалежними експертами, вираженою у відсотках. Повнота визначалася завдяки з'ясуванню того, чи по всіх представлених позиціях здійснена оцінка і самооцінка. Критичність з'ясовано відповідно до розбігу оцінок, наданих магістрантами (достатнім вважався розбіг оцінок не менше, як у три бали).

З метою визначення рівня прояву наступного показника – здатності до саморозвитку – рефлексивно-оцінного компонента методичної культури, використано модифіковані варіанти методики Є.І.Рогова “Вивчення рівня самопізнання педагога” [5] і першої частини методики Л. Н. Бережнкової [6], спрямованої на діагностику рівня прагнення до саморозвитку.

Вибір методики Є.І.Рогова як базової зумовлений можливістю діагностування рівня розвитку самопізнання майбутнього викладача як передумови здатності до саморозвитку. Вона включає 21 твердження з яким магістрант мав змогу погодитись або не погодитись. Збіг відповідей з наведеним автором методики ключем оцінюється 1 балом і дає підстави для кількісної оцінки результатів. Так набрана сума балів від 14 до 21 свідчить про достатній рівень самопізнання; від 8 до 13 – середній; 7 і менше - низький рівень самопізнання.

Методика Л.Н.Бережнкової дозволяє виявити рівень прагнення особистості до саморозвитку. Вона містить 18 запитань, що стосуються самооцінки якостей особистості, які сприяють саморозвитку, умов професійного вдосконалення та його можливих перспектив, сфери професійних інтересів, особистісних уподобань і планів щодо самореалізації, життєвих настанов тощо. На кожне з поданих запитань надаються три варіанти відповідей. Обрахування кількісних результатів відбувалося за ключем, а якому подано бали, що отримував досліджуваний, коли обирав той чи інший варіант відповіді по кожному пункту анкети. За сумарною кількістю балів визначено рівень прагнення особистості до саморозвитку: від 18 до 29 – низький; від 30 до 44 – середній; від 45 до 54 – достатній.

Застосування двадцяти методик дозволило охопити всі досліджувані компоненти і показники методичної культури майбутнього викладача й отримати достовірну і повну інформацію про них.

Висновки... Таким чином, описаний вище комплекс діагностувальних методик дібрано таким чином, щоб отримати дані по всіх показниках когнітивного, діяльнісно-організаційного, ціннісно-мотиваційного і рефлексивно-оцінного компонентів методичної культури майбутнього викладача спеціальності “Дошкільна освіта”.

Література

1. Добренков В. И. Методы социологического исследования : учебник для вузов / В. И. Добренков, А. И. Кравченко. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 767 с.
2. Игненькамп К. Педагогическая диагностика: Пер. с нем. / К. Игненькамп. – М. : Педагогика, 1991. – 240 с.
3. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов управления / А. В. Карпов, В. В. Пономарева. – М. : ИПРАН, 2000. – 283 с.
4. Реан А. А. Психология изучения личности : Учеб. пособие / Артур Александрович Реан. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 1999. – 288 с.
5. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога : Учеб. пособие : В 2 кн. – 2-е изд., перераб. и доп. / Е. И. Рогов. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – Кн. 2: – 480 с.
6. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Института психотерапии, 2002. – 490 с.

Анотація

У статті розглядається проблема діагностики рівнів розвитку методичної культури майбутніх викладачів спеціальності “Дошкільна освіта”, обґрунтовується вибір відповідного діагностичного інструментарію.

Аннотация

В статье рассматривается проблема диагностики уровней развития методической культуры будущих преподавателей специальности “Дошкольное образование”, обосновывается выбор соответствующего диагностического инструментария.

Summary

In the given article an author had examined the problem of diagnostics of development levels of future teachers methodical culture of <<preschool education>> speciality, and the choice of the proper diagnostic tool was grounded.

Ключові слова: методична культура, рівні розвитку, діагностика, майбутні вихователі, дошкільна освіта.

Ключевые слова: методическая культура, уровни развития, диагностика, будущие преподаватели, дошкольное образование.

Key words: methodical culture, development levels, diagnostics, future teachers, preschool education.

Подано до редакції 18.10.13.